

YHTEISTOIMINTA

Raumon nuorisoseuran talo

Raumontie 378, Raumo

Raumon nuorisoseura aloitti toimintansa 1898 Alatornion nuorisoseurana, jonka nimi muutettiin 1908 Raumon nuorisoseuraksi. Seura toimi aluksi vuokratalois-
sa. Oman toimitalon rakentamisesta päätettiin lokakuussa 1898, ja talo valmistui 1900. Raumon nuorisoseuran toiminta oli vilkasta aina 1930-luvun loppupuolelle asti.

Seuratalo oli talvisodan (1939–40) aikana Karjalan kannakselta evakuidun kuto-
mon hallussa sekä jatkosodan (1941–44) aikana saksalaisten sotilaiden majoit-
ustilana ja lääkevarastona. Sodan päätyttyä rakennus oli rapioilla. Nuorisoseuralla on järjestetty lukuisia iltamia, tansseja ja urheilutapahtumia. Ny-
kyisin rakennusta vuokrataan erilaisten juhlien pitopaikaksi.

Kaakamon työväentalo

Vanha Alapääntie, Kaakamo

Kaakamon Työväenyhdistys perustettiin 1906. Aluksi yhdistys toimi vuokrataloissa, mutta pian ryhdyttiin puuhaamaan omaa työväentaloa. Yhdistyksen toiminta oli vil-
kasta ja toimitalo rahoitettiin iltama- ja ar-
pajaistuloilla. Samalla tavalla rakennukseen hankittiin sisustus. Talon vihkiäiset pidettiin 12.4.1908 ja tontti lu-
nastettiin yhdistykselle 1914. Erityisesti 1920-luvulla työväenyhdistyksen toiminta oli vilkasta, mutta 1930-luvulla rajoitetum-
paa.

Sota-aikana työväenyhdistyksen toiminta keskeytyi kokonaan, ja talo otettiin en-
sin saksalaisten ja sitten suomalaisten sotilaiden majoitustilaksi. Sotien jälkeen
toiminta virisi uudelleen. Rakennus edustaa kaunistusta ja koristeellista uusrenes-
sanssienhänkeistä seurataloa, jossa ikkunajaoituksessa ja vuorauksen rytmitykses-
sä toteutuu tasapainoinen symmetria.

Kauppaosuuskunnantalo

Arpelantie, Arpela

Arpelassa on laaksomaisia pel-
toaukeita sekä kumpareita, joille
keskittyy pääasiallinen asutus.
Laaksojen pohjalla virtaa Kaaka-
mojoki. Arpelan kylän asutus sai
alkunsa 1600-luvun alkupuolella.
Arpelan kylän keskus on perintein-
en kylänraittimiljöön vanhoine lii-
kerakennuksineen.

Kauppaosuuskunta sijaitsee kylä-
kuvalisesta keskeisellä paikalla Ar-
pelantien ja Keskustien
risteyksessä. Tornion keskusta-
n kylältä on 26 km.

Arpelan Kauppaosuuskunnantalo valmistui 1930, ja siinä aloitti toimintansa kylä-
läisten perustama Arpelan Osto- ja Myyntiosuuskunta. Samanaikaisesti raken-
nuksen muutti Arpelan Osuuskassa ja yläkerrassa toimi Arpelan
Rauhanyhdistys ry. Kauppatalon piirustukset teki Kalle Korkeamaa ja rakentajina
olivat Eemeli Kapraali, Kalle Korkeamaa, Janne Alatalo, Edvard Reinikka, Heikki
Korkeamaa, Eino Jauhola ja Akseli Alatalo. Rakennusta on jatkettu ilmeisesti jo
1930-luvulla. Jatko-osassa oli alkujaan asuinhuoneita. Kauppa toimi aina 1980-
luvulle asti ja siinä on tehty useita muutoksia vuosien varrella. Kohdetta on kun-
nostettu Suomen Kotiseutuliiton tuella vuodesta 2005. Rakennuksen kunnosta-
minen on vaikuttanut myönteisesti koko kyläkeskuksen ilmeeseen.

ELINKEINOT

Kalasatama

Kaakamo

Kalakenttä on koko kylää palveleva yhteisalue. Se muistutti vielä 1940-luvulla hirs-
si- ja lautarakenteisine vahtitupineen, pirtteineen, kala-aittoineen, varastoineen,
kellareineen sekä verkkonkuivaustelineineen pientä itsenäistä kesäkylää. Kalastus-
kauden aikana Niemennokka oli vilkas paikka aamuvuoraisesta iltamyöhään.
Tiiviisti noin hehtaarin alueella on edelleen yhdeksän kala-aittaa, vahtitupa ja kalo-
jen säilytykseen tarkoitettu kalatupa. Osa aitoista on edelleen käytössä. Raken-
nuksat muodostavat hienon vanhanaikaisen kalasatamamiljöön. Ranta-aittoja on
korjattu vuodesta 1986 lähtien Museoviraston ja Tornion kaupungin tuella. Kaikki
rakennukset on hiljattain punamullattu. Alkujaan ne ovat olleet maalaamattomia.

Koskialue

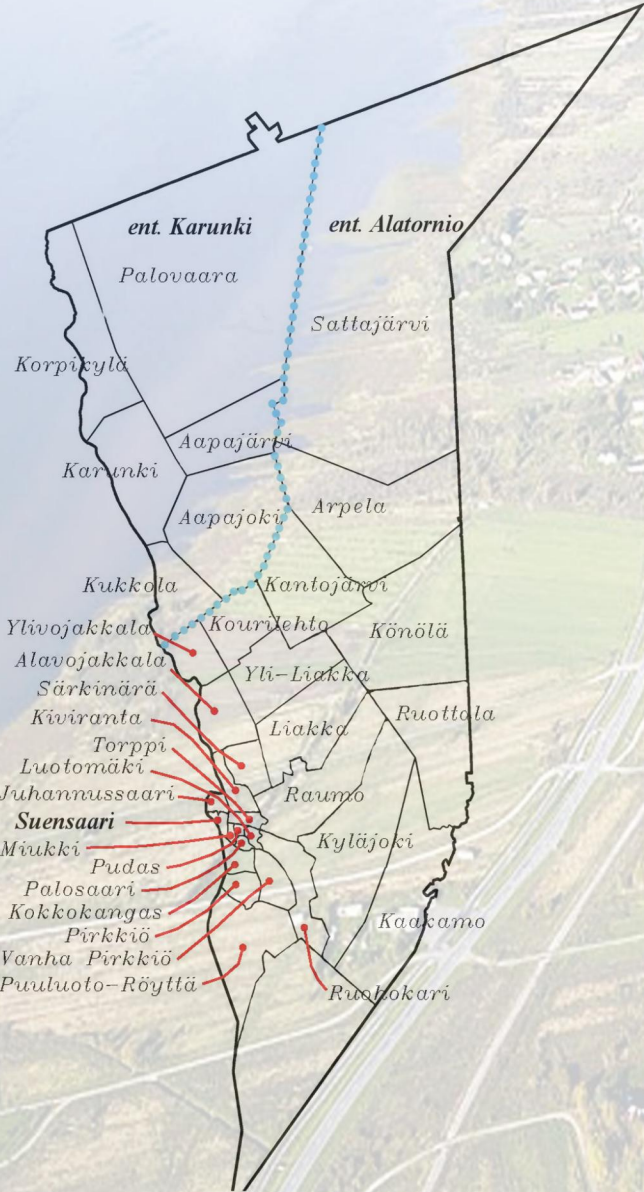
Kukkola

Kulttuurihistoriallisesti Kukkolan kylän arvok-
kainta aluetta on Kukkolan kosken kalakenttä
sekä kylämaisema. Rakennukset ovat Torn-
nionjoen rannalla Kukkolan kosken kohdalla
Koskitien varrella. Koskitie eli vanha kylätie er-
kanee Jokivarrentiestä, nykyisestä valtatie
21:stä. Ruotsin puolen Kukkolan koski näkyy
vastarannalla. Monet kalastukseen liittyvät vanhat perinteet
ovat säilyneet koskialueella. Kala-aittoja on yh-
deksän ja niitä käytetään kalastustarvikkevaras-
toina, joissa säilytetään mm. lippoja ja mertoja.

Aittojen omistajina ovat edelleen Kukkolan kylän vanhat talot: Heikkilä, Mäkilä,
Äärelä, Mäki, Alanäjä, Ylinäjä ja Kallio. Vanhin aitoista löydyntä vuosiluku on 1792.
Aitat ovat hyvin eri-ikäisiä. Lisäksi alueelle on siirretty Karungin kylän lainajyväma-
kasiini, joka on muita vähän kookkaampi. Kukkolassa on matkailupalveluita erityi-
sesti kesällä. Vanhassa Myllypirtissä on kahvila, jonka kuuluisin myyntiartikkeli on
varrassiika. Kentän pohjoislaidalla sijaitsevat kalapuhot ja paistokoti.

Uitto ja Hellälä

Tornion kaupunki

Tornion kulttuuritoimisto
Tornioniaakson maakuntamuseo
Keskikatu 22, 95400 Tornio
Puh. (016)432211
www.tornio.fi

Kuvat:
Lapin kulttuuriperintöjen tutkimus- ja kehitys-
hanke (LAPPI ELY)
Tornioniaakson maakuntamuseo

Lisätietoja:
Tornion historia 1-3
Alatornion historia

TORNION RAKENNETTU MAASEUTU

TORNION RAKENNETTU MAASEUTU

JOHDANTO

Tornion väestöstä noin 73% (16 500) asuu taajamissa ja 27% (6000) maa-seudulla. Tornio koostuu kymmenistä kylistä, jotka nykyisin jaotellaan suu-ralueisiin seuraavasti: Keskeinen kaupunkialue, Kaakamon, Vojakkalan, Arpelan sekä Karungin alue. Rannikon ja jokivarren vanhimmat kylät ovat keskiaikaisia, mutta toisen maailmansodan jälkeisen asutustoiminnan tulok-sena syntyi vielä uusia kyliä Lautamaa ja Virkkumaa. Tornion pitjä syntyi 1300-luvulla. Laajan seurakunnan vaikutusalue ulottui Pohjanlahdelta Jäämerelle. Alueella toteutettiin 1600-luvun alussa seura-kunnallinen jako niin, että Ylitornio ja Alatornio muodostivat omat seurakun-tansa. Vuonna 1621 perustettu Tornion kaupunki muodosti oman kappelinsa. Karunki erotettiin kappeliksi 1745. Maaseutukuntia koskeva kunnallisasetus astui voimaan 1865. Se merkitsi myös seurakuntien itse-näistymistä omiksi kunnikseen.

Saarellinen asema haittasi Tornion kehitystä ja kaupunkiin liitettiin 1900-lu-vulla useaan eri otteeseen maa-alueita Alatornion kunnasta. Vuonna 1973 Alatornio ja Karunki liittyivät Tornion kaupunkiin. Seurakunnallinen yhdis-tyminen toteutettiin vasta vuonna 2007.

KIRKOT

Alatornion kirkko

Kirkonmäentie 85, Kirkonmäki

Pirkkiön saarelle rakennettiin ensimmäinen puu-kirkko jo 1310-luvulla. Myöhäiskeskiaikainen har-maakivikirkko valmistui 1500-luvun aikana ja sen runkokuuone oli sisämitoiltaan noin 30 x 12 met-riä. Nykyisen kirkon suunnitteli Tukholmassa koulut-tautunut pietarsaarelainen kirkonrakentaja Jakob Rijf. Alatornion kivikirkko rakennettiin 1794–97. Muodoltaan se on tasavartinen ristikirkko, jonka ristikeskuksesta kohoaa lyhtyyn päättyvä torni. Itäseinään on hyödynnetty 1500-luvun keskiai-kaistyyliisen kivikirkon muurit. Kirkkosalia kattavat lautaholvit. Kirkoon tarvittavia kiviä kerrotaan lou-hitun Kallinkankaalta ja sen rakentamiseen sekä materiaalien hankkimiseen tiedetään osallistu-neen Ylivojakkalan, Mattilan, Kivirannan, Kaaka-mon, Laivaniemen, Laivajärven, Ala- ja Yliraumon, Liedakkalan, Seittenkarin, Säivin, Vo-jakkalan, Haaparannan, Pirkkiön ja Puuluodon kylien asukkaat. Lisäksi Tornion porvarit välittivät rakennusaineita Tukholmasta.

Kirkko jäi rajanvedossa 1809 Suomen puolelle ja seurakunta jakautui kahtia. Kuitenkin vielä pitkään valtakunnan rajan syntymisen jälkeenkin Ruotsin Alator-nion seurakuntalaiset kävivät totutun tavan mukaan Suomen puolella jumalanpal-veluksissa. Kirkon torni oli yksi Struven ketjun mittauspisteistä ja on osa Suomen maailmanperintökohteiden verkostoa.

Karungin kirkko

Kirkkotie, Karunki

Suomen puoleinen Karungin seurakunta syntyi Alatornion kappeliksi vuonna 1809 tehdyn Haminan rauhnan jälkeen. Seura-kunnan edeltäjä oli 1783 muodostettu Karl Gustavin seurakunta, jonka kirkko jäi Ruotsin Karunkiin. Kappeliseurakunnaksi muodostettuun Karunkiin määrättiin ra-kennettavaksi kirkko Ulumäki-nimiselle paikalle Karungin kylään. Karungin kirkko oli ensimmäinen rajan vedon jälkeen ra-kennettu uusi kirkkorakennus. Karungin seurakunta itsenäistyi 1859.

Kirkon suunnitteli Intendentin konttorin arkkitehti A.W.Arppe 1811 ja se rakennettiin 1815–17. Kirkko on malliltaan useiden muiden 1800-luvun alussa rakennettujen tornionlaaksolaisten kirkkojen muotoinen. Pohjana on miltei tasavartinen risti, sei-nien korkeus ja matalat katonlappeet antavat kirkolle kulmikkaan muodon. Risti-keskiöstä kohoaa pieni nelikulmainen lanterniini. Kirkon vieressä on erillinen kirkon tyyliuotoa mukaileva puinen kellotapuli vuodelta 1815.

Alatornion pappila

Parasniementie 11, Parasniemi

Pappilan puutarha oli 1900-luvun alussa esimerkillinen mallitila. Parasniemen pap-pilan pihapiiriin kuuluu edelleen 10 vanhaa rakennusta ja ne ovat seurakunnan käytössä. Pappilaan on tehty useita korjauksia eri aikoina. Rakennukset sijaitse-vat erittäin kauniilla paikalla Parasniemessä, Tornionjoen rannalla. Pihassa on laa-jat nurmialueet, joissa on paljon puita ja pensaita.

Karungin pappila

Pappilantie 40, Karunki

Karungin pappila on rakennettu 1863 al-kujaan kirkkoherran asunnoksi. Seurakun-ta on myynyt pappilan yksityiselle 1996. Päärakennus ja ulkorakennukset muodos-tavat neljältä suunnalta rajatun suojaisan pihapiirin. Pihaan johtaa hiekkatie ja ra-kennusten ympärillä on laajat nurmialueet aina joen rantaan asti. Pappilan päära-kennus on keltainen, vaakavuorattu hirs-i-rakennus, jossa on kaksi kuisia.

Rakennuksen yleisilmeessä on uusklassismin ja uusrenessanssin piirteitä ja siinä on virkataloille tyypillinen karoliininen pohjaratkaisu. Pihapiiriä rajaa pitkä, suorakai-teen muotoinen varastorakennus. Piharakennuksessa oli aikaisemmin sauna, puu-liiteri ja puohi. Nykyisin tämän piharakennuksen käyttötarkoitusta on muutettu. Asuinrakennusta vastapäätä sijaitsee kinkeritupa (rippipirtti) ja pihapiirin pohjoislai-dalla on hirsirunkoinen tallirakennus.

ASEMA-ALUE

Rautatieasemat

Jokivarrentie 11, Torppi

Tornion rata yhdisti Suomen ja Ruotsin ra-taverkot. Ruotsalaisten ratalinjaus ratkaisi myös Tornion lopullisen asemarakennuk-sen paikan. Ratojen yhdistymisen jälkeen ja rautatiesillan valmistuttua haluttiin Tor-nioon komeampi asemarakennus, jonka suunnitteli arkkitehti Thure Hellström 1928. Tiilirakennus korvasi myös nykyisellä ase-ma-aukiolla sijainneet, ensimmäisen maail-mansodan aikaiset tulli- ja santarmirakennuksen. Henkilöliikenne Tor-nioon lakkautettiin 1988. Tiilinen asemara-kennus on ollut VR:n toimittoina vuoden 2010 loppuun asti, minkä jälkeen monet toiminnot ovat siirtyneet Ouluun.

ASUMINEN

Niemitalo

Niemitalontie 20, Raumo

Niemitalo kuuluu Alaraumon vanhimpiin tiloi-hin ja sen historiaa voidaan seurata 1600-lu-vun alkupuolelle asti. Pihapiiri sijaitsee korkealla mäellä Alaraumon kylämaisemassa, mikä on myös osoitus vanhasta asuinpaikas-ta. Niemitalon pihapiirissä on kaksi asuinra-kennusta, navetta, talli-puohi ja kaksi aittaa. Vanhin on noin 1850-luvulta oleva asuinraken-nus.Vanhempi asuinrakennuksista on ollut vii-meksi kokonaan asuttuna 1940–1941 ja sen jälkeen rakennus on ollut pääosin asumatto-mana.

Uudemmassa asuinrakennuksessa on vakituinen asuminen loppunut noin 1988 ja tämän jälkeen se on ollut suurimmaksi osaksi tyhjiillään ja kesäkäytössä. Rakennuk-sissa on säilynyt paljon vanhoja yksityiskohtia.

Matlein

Arpelantie 163, Arpela

Rakennukset sijaitsevat Arpelan kylän keskus-tassa. Tornion keskustaan on matkaa noin 26 km. Kyläläiset tuntevat paikan myös nimellä Sakarin pirtti. Rakennukset muodostavat perin-teisen umpihipan, jossa aittarakennus on vä-hän kauempana. Lähiympäristössä on vanhoja pihapiirejä.

Matleinin päärakennus on keskellä kylää ja valmistunut 1800-luvun alussa. Rakennukses-sa on ollut ennen malkakatto, joka muutettiin 1936 pärekatoksi ja 2001 huopakatoksi. Ky-seessä on suorakaiteen muotoinen asuinra-kennus, jossa on tyylikäs yksinkertainen vaakalaudoitus pihan puolella ja kyläraitin puo-lella vanha vaaka-pystylaudoitus, jota koristaa toisessa päässä kissanpenkit. Sisätiloissa on säilynyt vanhoja muureja.

Matleinin pihapiiriä rajaavat ulkorakennukset. Puohi on rakennettu ennen sotia ja navetta noin 1910. Pihapiiriä rajaa neljäntenä raken-nuksena talli-kesäpuoli-käymälä, joka on ra-kennettu 1940–41. Tallissa oli aikanaan jopa kolme hevosta. Sauna on tehty myöhemmin ja keskellä pihaa on holvattu maakellari.

Husan perintötöila sijaitsee Tornion Kuk-kolan kylässä ja rakennukset ovat vuosisatoja sijainneet samoilla paikoilla Tornionjoen rantatöyräällä. Husan kan-tataloa rakennuksieneen kutsutaankin ni-mellä Ranta-Husa. Pihassa on aito peräpohjalaistyylinen päärakennus, ta-lousrakennus "mäkipytinki" sekä "siika-pirtti", joka on siirretty nykyiselle paikalle 1800- ja 1900-luvun vaihtees-sa.

Siikapirtin paikalla on ollut pienempi asuinrakennus, joka on siirretty Mäkitalon päärakennukseksi. Navetta on ollut päärakennusta vastapäätä ja valmistunut 1878. Kaarlo Husa siirsi pihapiiriin 1891 kaksikerroksisen vilja-aitan. Se oli talon pohjoispuolella Raittien läheisyydessä. Saksalaisotilaat polttivat aitan 1944. Mä-kityöngissä alkoi toimia 1880-luvulla Pohjois-Suomen ja koko suomalaisen maa-seudun vanhimpiin kuulunut talomeijeri.

KOULUT

Peräpohjolan opisto

Kivirannantie 13, Kiviranta

Kaunis koristeellinen päärakennus edustaa puhdasta jugendia. Peräpohjolan opis-ton rakennuksiin on tehty suuria korjaus- ja muutostöitä 1962. Oppiassasuntolat val-mistuivat 1972 ja 1981. Uusin rakennus on arkkitehti Matti Porkan suunnittelema Joentalo vuodelta 1992. Pihapiirissä on lisäksi iso kaksikerroksinen aittarakennus, jossa on vuosiluku 1849. Opistolla on kaunis, puistomainen, laaja pihapiiri. Perä-pohjolan opisto on toiminut yli 110 vuoden ajan merkittävänä alueen nuorison sivi-s-täjänä.

Yliraumon koulu

Raumontie 100, Raumo

Alatornion kunnan kansakoulutoimin-ta aloitettiin Yliraumolla jo 1875. Koulua pidettiin kyläläisten pirteissä ja erilaisissa vuokratiloissa. Alakan-sakoulu rakennettiin 1926. Alkujaan rakennus on toiminut kouluna ja opet-tajan asuntona. Koulun rakensivat paikalliset kirvesmiehet Reinikka, Vii-nikka ja Aho.

Sodan aikana (1939–44) koulutoimin-ta oli ajoittain keskeytyksissä, kun koulurakennus oli aliupseerikoulun käytössä ja kulikutaisairaalana. La-pin sodan aikana koulun kaikki raken-nukset vaurioituivat

Koulupihan vanhoista rakennuksista muut on purettu. Myöhemmin rakennuksessa on toiminut esikoulu ja kesällä 2010 sisätilat kunnostettiin käsityöluokiksi. Pihapiiriin on 1962 valmistunut uusi koulurakennus, jossa toimivat nykyisin peruskoulun ylä-luokat. Uudempi koulurakennus on laajennettu 1990-luvun alussa arkkitehti Matti Porkan suunnitelmien mukaan.

Ruottalan koulu

Ruottalantie 140, Ruottala

Koulurakennus sijaitsee Ruottalan ky-lässä, josta Tornion keskustaan on mat-kaa 25 km. Lähiympäristössä on maalaismaista omakotitaloasutusta ja peltoalueita. Koulurakennus sijaitsee mäen päällä, näkyvällä paikalla, Ruotta-lantien varrella. Koulutoiminta aloitettiin kylällä jo 1920-luvun alkupuolella ja ny-kyinen koulurakennus on valmistunut jälleenrakennuskaudella 1948. Kyläkou-lu loppui Ruottalassa 1993 ja kaupunki myi rakennukset yksityiseen asunkäyt-töön. Kyseessä on kaksikerroksinen ra-pattu koulurakennus, jonka etupuolella on pieni parveke ja pohjoispäädysä katos.

